

ся і застосовується судом, а рішення суду, що засноване на звичаї, забезпечується примусовою силою держави. Таким чином, суд ніби озброює звичай юридичною санкцією. Без судового визнання звичай не є обов'язковим, а відтак, не може вважатися правовим.

Отже, ми можемо сформулювати такі висновки.

1. Судова практика в романо-германській правовій сім'ї виконує правозастосовну, правотворчу і інтерпретаційну функції.

2. Для романо-германського права в цілому є характерним офіційне заперечення судової правотворчості. Проте в деяких країнах така можливість визнається. Таким чином, роль судової практики є різною в різних країнах романо-германського права, що дозволяє виділити відповідні національні доктрини.

3. Правотворча функція судової практики не є основною для романо-германського права. Вона є додатковою функцією, що нібито доповнює правозастосовну та інтерпретаційну діяльність судів, компенсує недоліки формально-юридичних джерел права, перш за все нормативно-правових актів. Правотворча функція судової практики є особливо помітною у випадках заповнення прогалин у законі, коли суди здійснюють «добудову права». Широкі дискреційні повноваження суду обумовлюються і загальним характером закону, що часто потребує розширювального тлумачення.

4. Роль судової практики в романо-германській правовій сім'ї підвищується у зв'язку з тим, що більшість держав, що належать до цієї сім'ї, є членами Європейського Союзу.

5. В романо-германському праві судова практика відіграє значну роль у формуванні загальних принципів права. Вона є головним джерелом цих принципів. Крім того, слід враховувати, що судова практика є основним засобом надання звичаям правового характеру.

Надійшла до редколегії 10.10.03

*О. Лисодед, доцент НЮА України,
А. Степанюк, доктор юридичних
наук (НЮА України)*

Покарання та громадські санкції у діяльності Служби тюрем і пробації Швеції

За дорученням Кабінету Міністрів України Державним департаментом України з питань виконання покарань розробляється

низка заходів, спрямованих на створення в Україні служби пробації. Зокрема, для відпрацювання шляхів запровадження елементів служби пробації було заплановано вивчення досвіду функціонування аналогічної служби у країнах Західної, Центральної та Східної Європи. З цією метою у серпні 2002 р. відбувся візит до Швеції української делегації, у складі якої були співробітники Державного департаменту України з питань виконання покарань та науковці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Поїздка саме у Швецію не була випадковістю, оскільки Служба тюрем і пробації Швеції визнана найбільш досконалою в Європі. Як видається, зумовлено це тим, що державний і суспільний устрій Швеції працює як ідеально налагоджений механізм. Правопорядок там характеризується дійсним додержанням всіма суб'єктами права вимог законодавства, права і свободи підданих мають реальне забезпечення, юридичні обов'язки виконуються як фізичними особами, так і державними органами та суспільними інституціями. У Швеції стосунки між владою і людиною ґрунтуються на положеннях Загальної декларації прав людини, яка сприймається не як якийсь абстрактний, далекий від реалій сьогодення документ, бо там не на словах, а на ділі втілено, що найбільшою соціальною цінністю є людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека. Повага до прав окремої людини є аксіомою як у всьому шведському суспільстві, так і в кримінально-виконавчих правовідносинах.

На наш погляд, щоб охарактеризувати діяльність Служби тюрем і пробації Швеції, насамперед необхідно відобразити, в яких соціально-економічних умовах вона функціонує. У Королівстві Швеція населення складає близько 9 млн чоловік. Переважна більшість населення проживає у південній частині країни. Це країна водойм і лісів — на 80% території Королівства Швеція ростуть ліси. На відміну від України, де національний валовий дохід на одну людину становить (у перерахунку) близько 600 доларів США, то у Швеції — 27000 доларів. Житлова площа на одну людину у Швеції становить 50 м². 80% шведів мають власні авто. Середня місячна заробітна плата в Швеції — у межах 18–20 тис. крон (у перерахунку приблизно 9–10 тис. гривень). На цьому тлі у Швеції рівень злочинності порівняно з Україною значно нижчий. Можливо, це пояснюється не тільки високим рівнем життя, а й надзвичайно чистим природним середовищем Швеції, адже американські екологи виявили пряму залежність між станом природи і суспільством. «Вони встановили, що регіони, де з екологією усе нормально, там

і вищий рівень культури, нижча злочинність, і динамічніше розвиваються продуктивні сили суспільства»¹. Під цим кутом зору не викликає подиву, що в Швеції лише 5 тис. осіб перебувають у місцях позбавлення волі, та й то це здебільшого некорінні шведи. З іншого боку, така кількість ув'язнених зумовлена й особливостями застосування відповідних заходів до правопорушників, коли прерогатива віддається заходам, які є альтернативою покаранням.

Покарання за шведським законодавством складаються зі штрафів і ув'язнення, але при цьому можливе застосування й умовного засудження, пробації, поміщення під спеціальний нагляд, а ще й поміщення в закриті центри поведження з молоддю.

Штрафи можуть бути застосовані на різні суми і поєднуватися з іншими заходами залежно від характеру вчиненого правопорушення, наприклад, із умовним засудженням чи випробовуванням (пробацією). Найбільш загальною формою штрафів є «штрафи дня», коли певна сума заробітку за день множиться на відповідну кількість днів. За іншим варіантом сума, що дорівнює 0,001 річного доходу правопорушника, множиться щонайменше на 30. Штрафи також можуть бути встановлені на певну суму, залежно від фінансового статусу особи, до якої застосовано покарання. Мінімальна сума штрафу — 450 крон. Якщо покарана особа не сплачує штраф, то суд може замість несплаченого штрафу застосувати тюремне ув'язнення, але у будь-якому випадку на строк не більше трьох місяців.

За деякими винятками тюремні строки не можуть бути менше 14 днів і більше десяти років. При сукупності злочинів верхня межа може бути підвищена на чотири роки. В деяких випадках при вчиненні тяжких злочинів, а також стосовно рецидивістів можливе застосування позбавлення волі до 18 років. До всіх категорій ув'язнених по відбутті 2/3 строку позбавлення волі, як правило, можливе застосування умовно-дострокового звільнення. За шведським законодавством можливе також застосування й довічного позбавлення волі. Таких осіб у шведських тюрмах зазвичай щороку трохи більше 100. Утримуються вони в окремих відділеннях, хоча для збереження здоров'я засуджених до довічного позбавлення волі періодично переміщують в різні тюрми. І це показово, оскільки в основі шведського законодавства і правозастосовної практики — індивід. У зв'язку з цим слід підкреслити, що у шведських тюрмах

¹ Бабенко В. Загроза сарани: реалії і спекуляції // Урядовий кур'єр. — 2002. — 10 вер. — № 165.

ретельно втілюються в життя основоположні принципи Європейських тюремних правил, згідно з якими цілі виправного впливу на засуджених полягають, зокрема, в тому, щоб зберегти їх здоров'я та гідність.

У кримінально-виконавчій системі Швеції є 55 тюрем і близько 20 слідчих ізоляторів. Середня тюрма розрахована на 45–80 осіб. Серед інших є одна велика (за тамтешніми мірками) тюрма спеціально для жінок, де утримується близько 90 ув'язнених (всього у Швеції близько 150 ув'язнених жінок). У декількох великих тюрмах утримується від 100 до 300 ув'язнених, кожному з яких, як правило, надано окрему камеру (насправді, це більше схоже на номер у готелі, відповідно умебльований, а також обладнаний санвузлом). Вдень засуджені того чи іншого відділення вільно спілкуються між собою, а на ніч персонал зачиняє ув'язнених у камері. По закінченні восьмигодинного робочого дня персоналу тюрма закривається і всі, за винятком чергового, роз'їжджаються по домівках на відпочинок. Робочий тиждень персоналу — 30-40 годин. Згідно з Європейськими тюремними правилами персонал має статус цивільних службовців.

Метою поводження з ув'язненими у тюрмі є підготовка їх до виходу на волю. Оскільки середній строк ув'язнення обчислюється кількома місяцями, то така проблема є нагальною. Для її вирішення щодо кожного ув'язненого розроблюється відповідна програма. На початку в центрі розподілу ув'язнених визначається вид установи (закритого чи відкритого типу), де має відбувати покарання та чи інша особа і де вона матиме змогу реалізувати себе у тій чи іншій програмі відповідно до своїх уподобань. До ув'язнених застосовується міжнародно визнаний тест HSR-20, розроблений канадськими науковцями, який дозволяє розкрити особистість засудженого. Із засудженими проводиться співбесіда, за результатами якої здійснюється їх розподіл не тільки по тюрмах, а й по окремих відділеннях (секціях) тюрем. При розподілі одразу ж визначається, після відбутті якої частини покарання засудженим можлива зміна умов тримання. При відбуванні покарання кожний ув'язнений (про це вже йшлося) має бути задіяний у певній програмі зайнятості для того, щоб, як це сказано у Мінімальних стандартних правилах поводження з в'язнями, після відбуття строку ув'язнення і повернення до нормального життя в суспільстві він був не тільки готовим, а й здатним підкоритися закону та забезпечити своє існування. Для цього, наприклад, у чоловічій тюрмі міста Нічопінг засуджені (по 5–6 чоловік) зайняті у різних гуртках, так би мовити, за інтереса-

ми (хто шие одяг для своїх діточок, що залишилися без батька на волі, хто виготовляє керамічні вироби, деякі опановують ковальське ремесло, інші штамнують деталі для фірми «Electrolux», дехто вчиться кухарити з тим, щоб тут же не тільки самим покуштувати приготовлені страви, а й пригостити інших ув'язнених, ще хтось навчається у школі тощо). Таким чином, наочно втілюються вимоги Європейських тюремних правил, згідно з якими ув'язненим необхідно надавати можливість розвивати навички та схильності, які допоможуть їм успішно включитися в життя суспільства після звільнення. Усі без винятку види зайнятості засудженим оплачуються, в тому числі й навчання. Ув'язнені в тюрмах можуть придбавати ті чи інші речі, а також напої, соки чи цигарки за безготівковим розрахунком. Зі своїх коштів вони сплачують і вартість телефонних розмов, кількість яких обмежується хіба що наявністю крон на особистому рахунку того чи іншого ув'язненого. Згідно з Правилами поводження у тюрмі персонал має право контролювати телефонні розмови засуджених з метою забезпечення безпеки функціонування тюрми, самих ув'язнених або ж осіб на волі. Ув'язненим надаються побачення, в тому числі й тривалі, для проведення яких у тюрмі обладнуються кімнати побачень. Тривалість побачень визначається адміністрацією тюрми. Разом з тим побачення ув'язненому не може бути надано у разі, коли воно може загрожувати стану безпеки в тюрмі або ж коли воно може зашкодити реінтеграції засудженого в суспільство після звільнення або ж зашкодити будь-якій іншій людині. Для підтримання безпеки у тюрмі за проведенням так званих «контрольованих» побачень нагляд здійснює представник адміністрації тюрми. Також з міркувань безпеки в деяких випадках побачення може бути надано за умови, що особа, яка прибула на побачення, погодиться на огляд її речей, одягу та оголеного тіла. Побачення ув'язненого з адвокатом теж можуть контролюватися, але за умови, що хтось із цих осіб повідомить про необхідність такого контролю.

Ув'язненому може бути надано дозвіл залишити в'язницю протягом короткого періоду (короткострокова відпустка), щоб полегшити його реінтеграцію в суспільство, якщо це не сприятиме продовженню злочинної діяльності або не буде використано для іншої форми зловживання відпусткою. При оцінці цього ризику має бути з'ясовано, чи мав ув'язнений раніше справу з наркотиками або ж у в'язниці безпідставно відмовлявся давати зразок сечі на аналіз на предмет з'ясування вживання ним наркотиків. Ця проблема для шведських місць позбавлення волі є доволі актуальною, оскільки

50–60% ув'язнених — наркомани. В деяких випадках відпустка ув'язненому надається за умови, що його поведінка під час відпустки контролюватиметься. Час, проведений у відпустці, зараховується у строк позбавлення волі.

Щодо особливостей відбування покарання жінками, які мають новонароджених дітей, то згідно з Правилами поведіння у тюрмі народження дитини ув'язненою жінкою, наскільки це можливо, повинно відбуватися у лікарні за межами тюрми, що цілком відповідає Мінімальним стандартним правилам поведіння з в'язнями. Для цього ув'язнені жінки мають бути завчасно переведені до такої лікарні, щоб їм було забезпечено належний догляд. Жінці, яка потрапляє у тюрму з новонародженою дитиною, або ж якщо вона під час відбування покарання народжує дитину, дозволяється бути разом із нею. Слід також зазначити, що й лікування інших засуджених у разі потреби провадиться в лікарнях за межами тюрми.

Для забезпечення вимог безпеки на ув'язненого можна одягати наручники при переміщеннях як усередині тюрми, так і за її межами, наприклад, при транспортуванні з метою запобігання втечі. Слід сказати, що наручники у шведських тюрмах застосовують не для покарання ув'язнених, а лише як засіб вгамовування. Причому ненасильницьке поведіння із засудженими як наріжний камінь стосунків між персоналом та ув'язненими передбачає і ненасильницькі способи застосування наручників, коли ув'язненого персонал майже умовляє дати згоду на застосування наручників. Такі методи ненасильницького поведіння із ув'язненими нам було наочно продемонстровано у центрі підготовки та перепідготовки персоналу Служби тюрем і пробації.

Як з'ясувалось, кримінальна відповідальність за втечу з місць позбавлення волі шведським законодавством не передбачена. Представники адміністрації тюрем пояснюють це тим, що у людини є природній потяг до волі, тому застосовувати покарання за прояв цього потягу недоцільно. Однак при цьому строк ув'язнення продовжується на термін перебування засудженого за межами тюрми.

На відміну від доволі широкого спектру стягнень, перелік яких міститься у ст. 67 ВТК України, у Швеції дисциплінарні стягнення до ув'язнених можуть бути застосовані лише у виді: 1) попередження або ж 2) коли певний період (до десяти діб) не зараховується у строк позбавлення волі. Це поширюється й на втікачів, яких, як правило, знаходять протягом трьох діб.

За законодавством Королівства Швеція кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповни-

лося 15 років. Особи, які не досягли віку 18-ти років, взагалі не можуть бути засуджені до довічного позбавлення волі. З 1999 р. у Швеції проблема тримання неповнолітніх у місцях позбавлення волі вирішена таким чином, щоб вони за загальним правилом не відбували покарання у тюрмі. З цією метою для неповнолітніх правопорушників створено спеціальні виховні центри поведження з молоддю. Таких виховних установ закритого типу в Швеції близько 30. Неповнолітні утримуються там від 14 днів до чотирьох років на підставі Закону про примусове розміщення підлітків на певний строк. У виховні центри неповнолітні правопорушники направляються як службою пробачії, так і на підставі рішення суду. Наприклад, у виховному центрі «Барбі», розташованому у мальовничій місцевості на узліссі неподалік міста Упсала, перебувають 24 неповнолітні правопорушники, за якими доглядають аж 75 осіб персоналу. Неповнолітні по 3—4 чоловіки мешкають в окремих будинках на території центру, де немає зовнішньої огорожі та охорони. Разом з тим три відділення у цій виховній установі, що складається з чотирьох відділень, — закритого типу. Вихованці центру, яким до кінця покарання залишилась третина строку, перебувають саме у відділенні відкритого типу, яке в цьому випадку знаходиться в окремому будинку на території центру. З дозволу персоналу їм надається можливість покидати межі установи і відвідувати прилеглі населені пункти. У кімнатах, де мешкають неповнолітні правопорушники, є не тільки телевізори та музикальні центри, що також є звичайним явищем і в тюрмі для дорослих, а й персональні комп'ютери, щоправда, не підключені до мережі Internet. Однак ця обставина, як з'ясувалось, хоча й не влаштовує підлітків, але не суперечить Правилам Організації Об'єднаних Націй стосовно захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Слід підкреслити, що у Швеції стратегічним напрямком політики у сфері застосування покарань та поведження із правопорушниками є зведення до мінімуму кількості осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі, і широке застосування заходів, альтернативних покаранням, які згідно з міжнародними документами іменуються громадськими санкціями та заходами запобігання, котрі призначені для підтримки правопорушника у суспільстві і спрямовані на те, щоб правопорушник виконував певні умови або обов'язки, маючи при цьому можливість встановлювати або відновлювати важливі зв'язки у суспільстві та можливості для контакту і підтримки зі всіма чинними механізмами соціального контролю у суспільстві, надаючи можливість особі реінтегруватись до соціаль-

ного життя, що є більш ефективним, ніж після перебування особи у місцях позбавлення волі. Такий підхід цілком відповідає Рекомендаціям № R (99)22, прийнятим Комісією Міністрів Ради Європи 30 вересня 1999 р., що передбачають застосування до правопорушників таких заходів, як громадські роботи, інтенсивний нагляд з боку громадськості, домашній арешт з використанням електронних методів стеження або ж зобов'язання осіб, що перебувають у певній залежності (від алкоголізму, наркотиків), пройти курс лікування. У Швеції ці та деякі інші громадські санкції та заходи щодо правопорушників втілюються в життя службою пробації, яка діє у 43 центрах і налічує на своєму обліку близько 12000 осіб. Це означає, що на одного офіцера служби пробації припадає не більше 30 правопорушників — «клієнтів», як їх називають у Швеції.

Метою діяльності служби пробації у Швеції є захист суспільства, попередження повторних злочинів, сприяння реінтеграції правопорушників у суспільство. Служба пробації провадить насамперед профілактичну роботу, спрямовану на попередження злочинів. Однією з функцій служби пробації при притягненні правопорушників до відповідальності є проведення соціального розслідування для того, щоб з'ясувати, хто і як впливає на правопорушника у найближчому соціальному оточенні, охопити коло його знайомих, стосунків у сім'ї, спосіб життя, уподобання, потреби, ступінь моральної занедбаності, можливість виконувати покладені на нього соціальні обов'язки, готовність відшкодувати потерпілому завдані збитки тощо. Після з'ясування ситуації та аналізу проблем, які привели цю особу до правопорушення, служба пробації подає до суду свої висновки про можливість чи неможливість застосування до правопорушників громадських санкцій замість покарання та про бажання правопорушника в подальшому співпарцювати з службою пробації. Якщо суд застосує будь-яку із громадських санкцій, то реалізувати її доведеться тій же службі пробації. Отже, служба пробації опікується не тільки особами, що перебувають під слідством чи судом, а й реалізує ті чи інші громадські санкції, переймається проблемами зайнятості правопорушників, які перебувають на обліку у центрі пробації, організує в разі необхідності їх освітню та професійну підготовку і навіть дозвілля. Як приклад доцільності саме такої діяльності служби пробації нас було поінформовано про те, що одному з молодих правопорушників цією службою було надано можливість втілити його мрію про поїздку до США. При цьому служба пробації насамперед відстоює інтереси суспільства, яке має право очікувати, що громадські санкції та заходи як відповідна та

виправдана реакція на правопорушення будуть ефективно застосовані. За висновками попередньо проведеного соціального розслідування службою пробації до правопорушників висуваються психологічно важкі вимоги самим боротися зі своєю кримінальною поведінкою та її результатами. Діяльність служби пробації спрямована на зміну поведінки правопорушника таким чином, щоб зменшити вірогідність вчинення ним повторних правопорушень. Цей процес ґрунтується на стимуляції мотивації як системи внутрішніх чинників, що викликають та спрямовують поведінку правопорушників до співпраці в період нагляду, інформуванні їх про обов'язок виконувати вимоги служби пробації і разом з тим надання людям підтримки, наприклад, шляхом залучення до групових програм, які здатні позитивно вплинути на поведінку, наданні можливості до доступу до таких ресурсів у суспільстві, які можуть сприяти подоланню особистих труднощів.

Необхідно також підкреслити, що у шведському суспільстві пропагується підхід до правопорушників як до осіб, що потрапили в халепу і потребують допомоги від громадськості.

Серед громадських санкцій, що застосовуються у Швеції, є припис про пробацію, який вимагає від правопорушника бути під опікою закріпленого за ним офіцера пробації; додержуватися всіх умов пробації; утримуватися від будь-яких порушень громадського порядку; мати зразкову поведінку; займатися суспільно-корисною працею; не цуратися тісних стосунків із офіцером пробації; брати участь у співбесідах з ним; відвідувати центр пробації та приймати офіцера служби пробації у себе вдома; надавати інформацію про зміну місця роботи і проживання. Пробація передбачає нагляд за правопорушником протягом трьох років, хоча зазвичай строк нагляду закінчується вже через рік. Для «клієнтів», які зловживали алкоголем або ж приймали наркотики, припис про пробацію передбачає застосування спеціальної програми поведіння, так званого «нагляду за контрактом». Ця спеціальна форма пробації може бути застосована за згодою правопорушника пройти лікування від тієї чи іншої форми залежності за раніше розробленим планом, підготовленим службою пробації. Слід зауважити, що ненасильницькі методи поведіння із правопорушниками у Швеції ґрунтуються на тезі, що застосування сили та загрози мають незначний і короткотерміновий вплив на поведінку правопорушника, а для досягнення довготривалих змін у поведінці необхідна його повна і мотивована згода та виключення можливості ризику заподіяння фізичної або ментальної травми. У Швеції ретельно втілюється у

життя правило, щоб застосування громадських санкцій і заходів не викликало у «клієнтів» роздратування й не порушувались особисті права та гідність правопорушників і членів їх сімей.

У центрах пробації «клієнти» задіяні у різноманітних програмах, які в підсумку спрямовані на їх підготовку до правослухняної поведінки. Ці програми передбачають індивідуальні консультації по вирішенню соціальних та економічних проблем правопорушників, групову роботу з ними, формування навичок керувати своїми емоціями, поведінкою, піклуватися про своє фізичне та психічне здоров'я, прищеплення вміння спілкуватися з оточуючими їх людьми, готовність відшкодувати заподіяну шкоду, надати допомогу та примиритися з потерпілим.

Однією з спеціальних форм пробації у Швеції є залучення за рішенням суду правопорушників до громадських робіт. У правопорушника, до якого застосовано цю громадську санкцію, виникає зобов'язання (до речі, за його згодою) безоплатно вечорами або ж у вихідні дні відпрацювати на користь суспільства (громадських організацій, церкви, комуни тощо) від 40 до 240 годин. Громадські роботи у Швеції застосовувались експериментально з 1993 р., а з 1999 р. їх запроваджено повсюдно у Королівстві як одну з громадських санкцій, що пройшла перевірку практикою її застосування. Разом з тим зараз є два різновиди громадських робіт: одні у поєднанні з пробацією, інші — з умовним засудженням. При другому різновиді громадських робіт поведінка правопорушника службою пробації не контролюється — особа лише зобов'язана відпрацювати ту кількість годин, що визначена вироком суду. Громадські роботи застосовуються як альтернатива можливому тюремному ув'язненню строком до одного року. Цю громадську санкцію може бути замінено позбавленням волі, якщо правопорушник не виконує доведений до нього план робіт, у разі вчинення у цей період нових правопорушень, при нез'явленні на місце роботи, у разі встановлення, що засуджений вживав алкоголь чи наркотики.

Ще одним різновидом громадських санкцій, що застосовуються з 1993 р. до правопорушників службою пробації Швеції, є електронний контроль, який можливо застосовувати до осіб, що можуть бути засуджені до позбавлення волі на строк до трьох місяців. Застосування електронного контролю обумовлено кількома вимогами: «клієнт» повинен мати своє помешкання, в якому має бути встановлено телефон; правопорушник повинен працювати або ж навчатися; покривати зі своїх доходів витрати на здійснення електронного моніторингу в сумі 70 крон на добу. За згодою правопоруш-

ника та членів його сім'ї до нього може бути застосовано електронний контроль, який здійснюється у його помешканні до моменту виходу з дому на роботу чи навчання у визначені службою пробації години та по прибутті додому, що фактично перетворює його на домашній арешт. У години, коли правопорушник перебуває на роботі, за ним здійснює нагляд спеціальна «контактна особа», підібрана для цього службою пробації. Електронний контроль за місцем перебування клієнта здійснюється за допомогою браслета, який надягається йому на ногу і передає радіосигнали через спеціальний пристрій, встановлений у помешканні «клієнта», на комп'ютер у центрі пробації. Знімати браслет «клієнт» права не має, крім того він повинен не вживати алкоголь та наркотики. Згідно з програмою, розробленою стосовно кожного правопорушника, до якого застосовано електронний контроль, ці особи зобов'язані також відвідувати центр пробації, брати участь у індивідуальних та групових формах роботи з «клієнтами», які проводять офіцери служби пробації, здавати аналізи на предмет вживання наркотиків чи алкоголю, дозволяти офіцерам служби пробації відвідувати свої домівки.

Практика діяльності Служби тюрем і пробації Швеції знає й деякі інші форми поведження із засудженими, коли, наприклад, пробація доповнює покарання або коли одна громадська санкція комбінується з іншою, що дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до кожного правопорушника, тобто, як це сказано в Європейських правилах щодо громадських санкцій та заходів, досягнення відповідності між правопорушенням і покаранням із урахуванням особи і можливостей правопорушника нести соціальну відповідальність.

Насамкінець необхідно дійти висновку, що діяльність Служби тюрем і пробації Швеції дійсно може бути взірцем по втіленню у життя міжнародних стандартів поведження із засудженими.

Надійшла до редколегії 25.01.03